

Hemşire Akademisyenlerin Araştırma Sürecinde Karşılaştıkları Etik Sorunlar: Tanımlayıcı Çalışma

Ethical Problems Faced by Nurse Academicians in the Research Process: Descriptive Research

^aZehra GÖÇMEN BAYKARA^a, ^bŞenay GÜL^b, ^cSeyhan DEMİR KARABULUT^c, ^dBurcu DULUKLU^d,
^eGülcan EYÜBOĞLU^e, ^fNevin DOĞAN^f, ^gMukadder GÜN^g, ^hŞerife KILINÇ KEYİK^h

^aGazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları ABD, Ankara, Türkiye

^bHacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD, Ankara, Türkiye

^cBaşkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ankara, Türkiye

^dHacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, Ankara, Türkiye

^eGazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara, Türkiye

^fSiirt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Siirt, Türkiye

^gUfuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ankara, Türkiye

^hGazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara, Türkiye

ÖZET Bu araştırma, hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde karşılaştıkları etik sorunları belirlemek amacıyla tanımlayıcı araştırma olarak yapılmıştır. Araştırma 10 Ağustos 2020-13 Mayıs 2021 tarihleri arasında, Türkiye’deki toplam 169 yükseköğretim kurumunun hemşirelik fakültelerinde, sağlık yüksekokullarının ve sağlık bilimleri fakültelerinin hemşirelik bölümlerinde görev yapan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 583 hemşire akademisyen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, çevrim içi olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Tanıtıcı Bilgiler Soru Formu” ve “Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Etik Sorunlara İlişkin Form” aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmada, nicel verilerin değerlendirilmesinde; tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler); nitel verilerin analizinde ise “doküman analizi” yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada, hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde en çok karşılaştıkları etik sorunlar; etik kurullarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması, hemşirelik çalışmalarında hemşirelerin sorumlu araştırmacı olmasına izin verilmemesi, hekimlerin sorumlu araştırmacı olmayı istemesi, araştırma konusunun kurum için tehdit olarak algılanması nedeniyle kurum izninin verilmemesi, akademik yükselmeye ilişkin kaygılar nedeniyle araştırmaların özensiz hazırlanması, kolay ve ulaşılabilir olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması ve araştırmada yazar sıralamasının verilen emeğe göre yapılmaması olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; etik kurul ve etik komisyonlarda hemşirelerin yer alması, hekimlerin katkıda bulunmayacakları çalışmalara araştırmacı olarak katılmamaları, stajyer öğrenciler ile ilgili yapılan çalışmalara daha çok özen gösterilmesi ve araştırmaların etik açıdan doğru bir şekilde yürütülmesi için araştırmacılara, kurumlara yönelik araştırma ve yayın etiği eğitiminin verilmesi önerilmektedir.

ABSTRACT This research was conducted as descriptive quantitative research to determine the ethical problems that nurse faculties encountered during the research process. The research was carried out between August 10, 2020 and May 13, 2021 with 583 nurse academicians working in nursing faculties of 169 higher education institutions in Türkiye, nursing departments of health schools and health sciences faculties and who agreed to participate in the research. The research data were collected through the “Introductory Information Questionnaire” and the “Form Regarding Ethical Problems Encountered During the Research Process” prepared online. In the research, in the evaluation of quantitative data; descriptive statistics (number, percentage, mean, standard deviation, minimum and maximum values); in the analysis of qualitative data, the “document analysis” method was used. In this study, the ethical problems that nurse faculties encountered most during the research process; The absence/limited number of nurses in the ethics committees, the fact that nurses are not allowed to be principal researchers in nursing studies, physicians want to be chief researchers, institution permission is not given because the research subject is perceived as a threat to the institution, researchers are prepared sloppy due to concerns about academic promotion, and they are easy and accessible. It has been determined that research is done on interns or students and the author is not ranked according to the effort given in the research. In line with these results, it is recommended that research and publication ethics training be given to researchers and institutions to include nurses in ethics committees and ethics commissions, not to participate as researchers in studies that physicians will not contribute to, to pay attention to the studies on intern students, and to conduct research in an ethically correct manner.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik; araştırma; etik sorun

Keywords: Nursing; research; ethical problem

Correspondence: Nevin DOĞAN

Siirt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Siirt, Türkiye

E-mail: nevin-blg@hotmail.com

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 10 Nov 2022

Received in revised form: 12 Mar 2023

Accepted: 22 Mar 2023

Available online: 24 Mar 2023

2146-8982 / Copyright © 2023 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Bilim, belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bilgi edinme sürecidir. Bilimsel bilginin temelini ve bilim alanında yaşanan gelişmelerin dayanağını bilimsel araştırmalar oluşturmaktadır.¹ Bilimsel araştırmaların amacı, bilimsel problem çözme basamaklarının izlendiği sistematik yaklaşımla, açıklığa kavuşturulması gereken bir konuya kanıtlar sunmaktır.

Bir mesleğin profesyonel kimlik kazanması ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gelişim göstermesi için o mesleğin araştırmalarla sürekli yenilenen ve geliştirilen bir bilgi birikiminin olması gerekmektedir.² Hemşireliğin profesyonelleşme ve mesleği geliştirme çabası, bilgiye derinlemesine ulaşma ihtiyacını gündeme getirmiştir.^{3,4} Hemşirelerin, derinlemesine bilgiye ulaşmak; hemşirelik bakımının kalitesini ve meslek üyelerinin yetkinliği artırmak; özerkliklerini geliştirmek ve profesyonel kimliklerini güçlendirmek için bilimsel araştırmalar yapmaları gerekmektedir.^{5,6} Ayrıca birey merkezli hemşirelik bakımının önemini giderek arttığı günümüz koşullarında hemşireler, hasta haklarının savunulması, zararın önlenmesi, insan onurunun korunması ve savunuculuk gibi mesleki etik yükümlülükleri gereği, birey için en iyi bakımı uygulamakla yükümlüdürler.⁷ Bu yükümlülüklerini yerine getirirken kanıt düzeyi yüksek hemşirelik araştırmalarından elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulacak rehberlerden yararlanılması gerekmektedir. Hemşirelik bakım uygulamalarının, araştırmalardan elde edilen veriler doğrultusunda kanıta dayalı uygulamalara yön vermesi, hemşirelik mesleğinin çağdaş rollerinin benimsenmesini de kolaylaştırmaktadır.^{5,8} Bu bağlamda hemşirelik hizmetinin profesyonel bir kimlik altında yürütülmesi için hemşirelik alanında yapılan bilimsel araştırmalar oldukça önemli yer tutmaktadır.³

Literatürden elde edilen bilgilere göre son yıllarda hemşirelik araştırmalarında kanıt düzeyi yüksek araştırmalar artış gösterse de sayılarında henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır.^{9,10} Bu durum, hemşirelerin kendi eğitim ve uygulama alanlarıyla ilgili derinlemesine bilgiyi oluşturma, elde edilen sonuçlara göre en kaliteli bakımı sağlama ve en güncel bilgileri kullanarak hemşirelik eğitimini sürdürme gibi konularda bilgi üretmelerini sınırlandırmaktadır.⁷ Oysa her profesyonel meslek grubunun kendi bilgi

birikimini, etik ve bilimsel açıdan yeterli eğitime, yetkinliğe ve niteliklere sahip meslek mensuplarınca üretmesi gerekmektedir.^{1,7,11}

Profesyonel bir meslek olan hemşireliğin, kendi bilgi birikimini üretebilmesi konusunda karşılaştığı bazı engeller bulunmaktadır. Bu engellerden bazıları, kanıt temelli uygulamalara ve rehberlere yol verecek olan randomize kontrollü ya da deneysel çalışmaları yapma konusundaki engeller, kanıt düzeyi yüksek klinik araştırmalarda sıklıkla hekimlerin yürütücü olması, hemşire araştırmacılarından hediye yazarlık talep edilmesi, etik kurul ve/veya kurum izinlerinin alınması sırasında güçlükler yaşanması ve hemşirelerin araştırma yürütme konusunda bağımsız olamamasıdır.^{1,10}

Literatürde hemşirelerin araştırma ve yayın yaparken karşılaştıkları güçlüklerin ortaya konulduğu çalışmalar sınırlıdır.^{10,12} Bu araştırma ile Türkiye genelinde bulunan tüm üniversitelerdeki hemşirelik akademisyenlerle, araştırmalarda yaşanan problemlerin, etik problemler özelinde ve daha geniş çerçeveden ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular aracılığıyla hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde yaşadıkları problemlerin ortaya konulmasının, bu problemlerin çözümüne yönelik eylem planı ve görüş birliği oluşturulması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN AMACI VE TÜRÜ

Bu araştırma, hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde karşılaştıkları etik sorunları belirlemek amacıyla tanımlayıcı araştırma olarak yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI

Araştırma, 10 Ağustos 2020-13 Mayıs 2021 tarihleri arasında Türkiye'deki 121'i devlet üniversitesine, 49'u vakıf üniversitesine bağlı olmak üzere toplam 169 yükseköğretim kurumunun hemşirelik fakültelelerinde, sağlık yükseköğretilerinin ve sağlık bilimleri fakültelerinin hemşirelik bölümlerinde yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini; araştırmanın yürütüldüğü tarihlerde söz konusu kurumlarda görev yapan toplam

2.570 öğretim üyesi ve elemanı oluşturmuştur.¹³ Çalışma, araştırmaya katılmayı kabul eden 583 hemşire akademisyen ile gerçekleştirilmiştir.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından literatürden yararlanılarak oluşturulan, “Tanıtıcı Bilgiler Soru Formu” ve “Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Etik Sorunlara İlişkin Form” aracılığı ile elde edilmiştir.¹⁴⁻¹⁷

TANITICI BİLGİLER SORU FORMU

Literatürden yararlanılarak oluşturulan bu formda, 3 açık uçlu ve 8 kapalı uçlu olmak üzere toplam 11 soru yer almaktadır.^{16,17} Formda; katılımcıların yaşı, cinsiyeti, çalıştığı bölümü, unvanı, eğitim durumu, mesleki deneyimi, varsa idari görevleri, görev yaptığı ana bilim dalı ve tez danışmanlığı yapma durumu ile ilgili sorular yer almaktadır.

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN ETİK SORUNLARA İLİŞKİN FORM

Nicel ve nitel verilerin toplanması amacıyla oluşturulan bu form, literatür bilgilerinden özellikle araştırma ve yayın etiği ile ilgili dokümanlardan ve araştırmacıların deneyimlerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.¹⁴⁻¹⁷ Nicel veriler; 5’li Likert tipte (1-hiç karşılaşmam, 5-her zaman karşılaşırım) olan toplam 52 maddeden oluşan bölüm ile toplanmıştır. Bu maddeler; araştırma tasarımına ilişkin etik sorunlar (17 madde), konu seçimine ilişkin etik sorunlar (3 madde), veri toplama aşamasına ilişkin etik sorunlar (11 madde), verilerin değerlendirilmesi aşamasına ilişkin etik sorunlar (3 madde), bulguların yazım aşamasına ilişkin etik sorunlar (3 madde), tartışmanın yazım aşamasına ilişkin etik sorunlar (4 madde), araştırma kaynaklarının kullanımına ilişkin etik sorunlar (3 madde) ve araştırmanın yayımlanması sürecine ilişkin etik sorunlar (8 madde) olmak üzere 8 başlık altında verilmiştir. Nicel veriler ise katılımcıların araştırma süresinde karşılaştıkları diğer etik sorunların saptanması amacıyla sorulan bir açık uçlu soru ile toplanmıştır. Form, alanında uzman 5 öğretim üyesinin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri sonucunda anket formundaki maddelerin kapsam geçerlik indeksleri Davis tekniği kullanılarak hesaplanmıştır. Bu teknikte her bir maddeye ait uzman görüşleri; (a) uygun, (b) madde hafifçe gözden

geçirilmeli, (c) madde ciddi olarak gözden geçirilmeli ve (d) madde uygun değil şeklinde 4’lü olarak derecelendirilmektedir. (a) ve (b) seçeneğini işaretleyen uzmanların sayısı toplam uzman sayısına bölünerek, her bir maddeye ilişkin kapsam geçerlik indeksi elde edilmektedir ve asgari değer 0,80 olarak kabul edilmektedir.¹⁸ Beş öğretim üyesinin değerlendirmelerine göre bu formda yer alan maddelerin kapsam geçerlik indeksleri 0,90-1,00 arasında hesaplanmıştır. Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda, araştırmacılar tarafından form maddeleri üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama formlarının anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla 5 öğretim elemanı ile ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında form üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış ve ön uygulama verileri örnekleme dâhil edilmemiştir. Verilerin toplanması için çevrim içi anket kullanılmıştır. Çevrim içi anket, Türk Hemşireler Derneği (THD) Genel Sekreterliği aracılığıyla öğretim üye ve elemanlarının kurumsal e-posta adreslerine gönderilmiştir. Daha fazla kişiye ulaşmak amacıyla THD’nin web sitesi ve sosyal medya hesaplarından da veri toplama formlarına ait çevrim içi anket linki paylaşılmış ve 583 kişi çevrim içi ankete geri dönüş sağlamıştır. Katılımcıların veri toplama formlarını doldurma süresi ortalama 10-15 dk’dır.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada nicel verilerin analizi SPSS 24.0 (IBM SPSS Corp.; Armonk, NY, USA) paket programında yapılmıştır. Nicel verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler) kullanılmıştır.

Nitel verilerin analizinde ise “doküman analizi” yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların yanıtlarından oluşan nitel veriler Microsoft Word belgesine aktarıldıktan sonra araştırmacılar tarafından tekrarlı olarak derinlemesine okunmuş ve incelenmiştir. Dokümanın içerik analizi yapılırken bağlam, tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Yapılan tematik tablo araştırmacılar tarafından gözden geçirildikten sonra son hâli verilmiştir. Ayrıca araştırmanın bulgularının su-

numunda; katılımcıların görüşlerini en iyi tanımlayan ifadelerden doğrudan alıntılar yapılarak, verilerin desteklenmesi sağlanmış ve katılımcıları tanımlayan kodlar (K-) içerisinde belirtilmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Katılımcıların, üniversitelerin web sitelerinde yer alan elektronik posta adreslerini aktif olarak kullanmama veya web sitelerindeki e-postaların güncel olmama olasılığı anket formunun kendilerine ulaşamalarına neden olmuş olabilir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı kurumlarda çalışan ancak lisansı hemşirelik olmayan öğretim üyesi ve elemanlarının sayısının net olmaması araştırmanın sınırlılığıdır.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın her aşamasında Helsinki Deklarasyonu prensiplerine uyulmuştur. Ayrıca araştırma için Gazi Üniversitesi Ölçme Değerlendirme Etik Kurulundan (tarih: 7 Ocak 2020, numarası: 9161-0558-604.01.02-) izin alınmıştır. Araştırmanın verileri THD aracılığı ile toplanabilmesi için THD Yönetim Kurulundan resmî onay alınmıştır. Ayrıca katılımcılardan, araştırmaya gönüllü olarak katıldığına ilişkin onam alınmıştır. Katılımcıların, verilerinin ve kimlik bilgilerinin gizliliği sağlanmıştır.

BULGULAR

ARAŞTIRMANIN NİCEL BULGULARI

Araştırma bulgularına göre katılımcıların %96,2'si kadın (n=561) olup, %64,3'ü sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde (n=375) görev yapmaktadır. Katılımcıların %30,5'i araştırma görevlisidir (n=178) ve %73,2'sinin eğitim durumu doktora (n=427) düzeyindedir. Katılımcıların %48'inin 1-5 yıl klinik deneyimi (n=280) ve %31,2'sinin 1-5 yıl akademik deneyimi (n=182) bulunmakta, %12,3'ü ana bilim dalı başkanı (n=72) olarak idari görev yürütmektedir. Tez danışmanlığı yürütmeyen katılımcılar örneklemin %58,7'sini (n=342) oluşturmakta, tez danışmanlığı yürütenlerin %25'i yüksek lisans tezi (n=146) yürüttüklerini belirtmektedir (Tablo 1).

Araştırma sürecinde karşılaşılan etik sorunlara ilişkin ifadeler verilen en yüksek puan ortalamaları incelendiğinde; "Etik kurullarda/komisyonlarda

TABLO 1: Katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı.

Tanıtıcı Özellikler	Sayı (n=583)	Yüzde %
Yaş ortalaması: 38,08±9,21(minimum: 23, maksimum: 75)		
Cinsiyet		
Kadın	561	96,2
Erkek	22	3,8
Bölüm/fakülte		
Sağlık bilimleri fakültesi/ hemşirelik bölümü	375	64,3
Hemşirelik fakültesi	170	29,2
Sağlık yüksekokulu/hemşirelik bölümü	38	6,5
Ana bilim dalı		
Hemşirelik esasları	92	15,8
İç hastalıkları hemşireliği	89	15,3
Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği	84	14,4
Cerrahi hastalıkları hemşireliği	79	13,6
Ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği	77	13,2
Halk sağlığı hemşireliği	64	11,0
Kadın, doğum sağlığı ve hastalıkları hemşireliği	64	11,0
Hemşirelikte yönetim	23	3,9
Diğer*	11	1,9
Unvan		
Profesör	68	11,7
Doçent	64	11,0
Doktor öğretim üyesi	168	28,8
Öğretim görevlisi doktor	20	3,4
Öğretim görevlisi	51	8,7
Araştırma görevlisi doktor	34	5,8
Araştırma görevlisi	178	30,5
Eğitim durumu		
Doktora	427	73,2
Yüksek lisans	146	25,0
Lisans	10	1,7
Klinik deneyim süresi		
1 yıldan az	103	17,7
1-5 yıl	280	48,0
6-10 yıl	137	23,5
11-15 yıl	48	8,2
16-20 yıl	7	1,2
21 yıl ve üzeri	8	1,4
Akademik deneyim süresi		
1 yıldan az	14	2,4
1-5 yıl	182	31,2
6-10 yıl	179	30,7
11-15 yıl	55	9,4
16-20 yıl	61	10,5
21 yıl ve üzeri	92	15,8
İdari görev yürütme durumu		
Evet	178	30,5
Hayır	405	69,5
Tez danışmanlığı yürütme durumu		
Evet	241	41,3
Hayır	342	58,7
Toplam	583	100
Yürütülen idari görev		
Ana bilim dalı başkanı	72	12,3
Dekan yardımcısı/müdür yardımcısı	39	6,7
Bölüm başkanı	32	5,5
Dekan/müdür	11	1,9
Bölüm başkanı yardımcısı	7	1,2
Program koordinatörü	4	0,7
Etik kurul yönetim kurulu üyesi	3	0,5
Diğer**	10	1,7
Yürütülen tezler		
Yüksek lisans	146	25,0
Doktora	12	2,1
Yüksek lisans ve doktora	93	16,0

*Hemşirelik Esasları ve Yönetimi: 2; Hemşirelikte öğretim: 3; Hemşirelik: 2; Evde hasta bakımı: 1; Fizyoloji: 1; Ebelik: 1; Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu: 1; **Direktör: 2; Enstitü müdür yardımcısı: 2; Dekan yardımcısı ve ana bilim dalı başkanı: 2; Komite sekreteri: 1; Erasmus koordinatörü: 1; Koordinatörler: 1; Fakülte yönetim kurulu üyeliği/Fakülte Kurulu üyeliği: 1.

hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması” (3,65±1,28) en yüksek ortalamaya sahip ifade olup, katılımcıların %32,1’i (n=187) sıklıkla, %32,1’i (n=187) ise her zaman bu etik sorun ile karşılaştıklarını belirtmektedir. “*Kolay ulaşılabilir olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması*” (3,59±1,07) en yüksek puan ortalamasına göre 2. sırada yer almakta ve katılımcıların %45,6’sı (n=266) sıklıkla bu etik sorun ile karşılaştıklarını belirtmektedir. “*Hemşirelik uygulamaları ile çalışmalarda hekimlerin sorumlu araştırmacı/araştırmacı olmasının istenmesi*” (3,30±1,19) en yüksek puan ortalamasına göre 3. sırada yer almakta ve katılımcıların %32,6’sı (n=190) sıklıkla bu etik sorun ile karşılaştıklarını belirtmektedir (Tablo 2, Tablo 3).

Araştırma sürecinde karşılaşılan etik sorunlara ilişkin ifadelerle verilen en düşük puan ortalamaları incelendiğinde; “*Katılımcıların kimlik bilgilerinin gizliliğinin korunmaması*” (1,36±0,68) en düşük ortalamaya sahip olup katılımcıların %72,7’si (n=424) bu etik sorunla hiç karşılaşmadıklarını belirtmiştir. “*Araştırmacıların mali destek aldıkları kurum ve kuruluşları beyan etmemeleri*” (1,43±0,72) en düşük puan ortalamasına göre 2. sırada yer almakta ve katılımcıların %67,9’u (n=396) bu etik sorunla hiç karşılaşmadıklarını belirtmiştir. “*Araştırma için etik kurul izninin alınmasına gerek duyulmaması*” (1,47±0,80) en düşük puan ortalamasına göre 3. sırada yer almakta ve katılımcıların %68,4’ü (n=399) bu etik sorunla hiç karşılaşmadıklarını belirtmiştir (Tablo 2, Tablo 3).

Katılımcıların araştırma tasarımına ilişkin “*Hemşirelik uygulamaları ile çalışmalarda hekimlerin sorumlu araştırmacı/araştırmacı olmasının istenmesi*” (sıklıkla %32,6; n=190), “*Etik kurullarda/komisyonlarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması*” (sıklıkla %32,1; n=187; her zaman %32,1; n=187) ve “*Araştırmaya hiç katkısı olmayan hekimlerin sorumlu araştırmacı olmayı talep etmesi*” (sıklıkla %24,2; n=141); veri toplama aşamasına ilişkin “*Kolay ulaşılabilir olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması*” (sıklıkla %45,6; n=266) etik sorunları ile sıklıkla/her zaman karşılaştıkları saptanmıştır (Tablo 3).

ARAŞTIRMANIN NİTEL BULGULARI

Bu çalışmada katılımcıların ifadeleri doğrultusunda araştırmalarda yaşanan etik sorunlara yönelik “Aşırı macılık”, “Yazarlık hakkı sorunları” ve “Yayım sürecindeki sorunlar” olmak üzere 3 tema belirlenmiştir (Tablo 4).

TARTIŞMA

Hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde karşılaştıkları etik sorunları belirlemek amacıyla yapılan çalışmada; araştırmanın tasarımı, konu seçimi, veri toplama aşaması, verilerin değerlendirilmesi aşaması, tartışmanın yazım aşaması, araştırma kaynaklarının kullanımı ve araştırmanın yayımlanması sürecine ilişkin ortaya çıkan etik sorunlar değerlendirilmiştir. Katılımcıların verdikleri puanlar değerlendirildiğinde araştırma sürecinde yaşanan etik sorunların özellikle araştırmanın tasarımı aşamasında ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmamızda ilk sırada belirtilen etik sorun “*etik kurullarda/komisyonlarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması*” olmuştur. Türkiye’de hemşire sayısı 2020 yılı itibarıyla 227 bin 292; hemşirelik bölümü akademisyen sayısı ise 2.754’tür.^{14,19} Son verilere göre Türkiye’de 2011-2015 yılları arasında hemşirelik konusu özelinde yapılan yayınların sayısı ise 1.210’dur.²⁰ Hasta bakımından doğrudan sorumlu ve hasta ile en çok zaman geçiren meslek üyesinin hemşire olduğu dikkate alındığında hemşirelerin etik kurullarda üye olarak yer alması gerektiği düşünülmektedir. Ancak etik kurulların üye yapısını belirleyen yasal düzenleme olan Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmeliğine göre hemşirelerin etik kurullarda yer alma zorunluluğu bulunmamakla birlikte yönetmeliğin hiçbir yerinde hemşireden söz edilmemektedir.²¹ Oysa dünyanın pek çok ülkesinde hemşireler etik kurullarda üye olarak yer almakta ve etik kurul karar verme süreçlerinde etkin rol oynamaktadırlar.^{22,23} Hemşirelerin klinik bakımdan bu kurullarda stratejik pozisyonlarda olmaları; etik kurullarda hemşirelik araştırmalarının doğru anlaşılmasına, çalışmaların etik açıdan uygun bir şekilde yürütülmesine, hastaların, yakınlarının ve meslektaşlarının haklarının korunmasına ve bakım kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.²⁴

TABLO 2: Katılımcıların araştırma sürecinde karşılaşılan etik sorunlara ilişkin ifadelere verdikleri puanların ortalamaları.

İfadeler	$\bar{X} \pm SS$
Araştırma Tasarımına İlişkin Etik Sorunlar	
1. Araştırmacıların araştırmayı planlarken görev ve sorumlulukları açık ve net biçimde belirlememesi	2,63±1,00
2. Hemşirelik uygulamaları ile çalışmalarda hekimlerin sorumlu araştırmacı/araştırmacı olmasının istenmesi	3,30±1,19
3. Hemşirelik girişimi/müdahalesi içeren araştırmalarda hemşirelerin sorumlu araştırmacı olmasına izin verilmesi	2,82±1,23
4. Hemşirenin sorumlu araştırmacı olduğu hemşirelik girişimi/müdahalesi içeren araştırmalarda hekimin sorumlu araştırmacı olması koşulu ile etik kurul onayının verilmesi	2,98±1,32
5. Etik kurul ve üyelerine gerek kurum yöneticileri gerekse diğer kanallardan baskı yapılması	2,00±1,19
6. Araştırmaya hiç katkısı olmayan hekimlerin sorumlu araştırmacı olmayı talep etmesi	2,77±1,28
7. Araştırmanın yapılacağı kurumda araştırmaya hiç katkısı olmayan yöneticilerin sorumlu araştırmacı olmayı talep etmesi	2,30±1,18
8. Araştırmada kurum yöneticisinin/bölüm başkanlarının/çalışanının araştırmacı olma koşuluyla kurum izninin verilmesi	2,37±1,26
9. Araştırmaya katkı sağlamayan/sağlamayacak olan araştırmacılara yazar listesinde yer verilme zorunluluğunun hissedilmesi	2,63±1,21
10. Araştırma için etik kurul izninin alınmasına gerek duyulmaması	1,47±0,80
11. Araştırma için kurum izninin alınmasına gerek duyulmaması	1,48±0,79
12. Etik kurullarda/komisyonlarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması	3,65±1,28
13. Araştırma konusunun kurum için tehdit olarak algılanması nedeniyle kurum izninin verilmemesi	2,88±1,13
14. Akademik yükselmeye ilişkin kaygılar nedeniyle araştırmaların özensiz hazırlanması	2,97±1,04
15. Araştırma yönteminin açık, anlaşılır ve detaylı olmaması	2,76±0,95
16. Evren-örneklem seçiminde yanlış davranılması	2,45±1,05
17. Deneysel kontrol grubu seçiminde yanlış davranılması	2,19±1,02
Konu Seçimine İlişkin Etik Sorunlar	
18. Araştırmacının araştırma konusunda uzman olmaması	2,67±0,99
19. Araştırmacının alanı dışında olmasına rağmen araştırma yapmaya zorlanması	1,95±1,01
20. Araştırmanın bilimsel özgünlüğünün ve bilimsel değerinin olmaması	2,65±1,00
Veri Toplama Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar	
21. Katılımcılara araştırma yöntemi hakkında eksik ya da yanlış bilgi verilmesi/katılımcıların bilgilendirilmemesi	2,24±1,04
22. Katılımcıların aydınlatılmış onamının alınmaması	2,04±1,05
23. Çocuk/bilinçsiz/bilimsel yeterliliği olmayan katılımcıların veli/vasilerinden gerekli onamın alınmaması	1,63±0,92
24. Araştırmanın, çocuk/bilimsel yeterliliği olmayan katılımcılara anlayacağı dilde anlatılmaması	1,77±0,97
25. Katılımcıların araştırma imkânlarından adil olarak yararlanmaması	1,98±1,07
26. Katılımcının araştırmaya katılma konusunda kendini baskı altında/zorunlu hissetmesi	2,04±0,97
27. Katılımcıların kimlik bilgilerinin/gizliliğinin korunmaması	1,36±0,68
28. Veri toplama formlarının uygun koşullarda saklanmaması	1,75±0,87
29. İncinebilir (savunmasız) bireylerin haklarını korumak için gereken önlemlerin alınmaması	1,49±0,78
30. Kolay ulaşılabilir olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması	3,59±1,07
31. Araştırma nedeniyle oluşabilecek zararlara ilişkin önleyici tedbirlerin alınmaması	1,81±0,94
Verilerin Değerlendirilmesi Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar	
32. Verilerin değiştirilmesi	1,58±0,86
33. Gerçeğe dayalı olmayan verilerin üretilmesi	1,48±0,80
34. Doğru istatistiksel analiz yöntemlerinin kullanılmaması	2,26±0,94
Bulguların Yazım Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar	
35. Araştırmanın hipotezini desteklemeyen bulguların sunulmaması	2,15±1,00
36. Araştırma verilerinin çarpıtılması	1,70±0,85
37. Yalnızca istatistiksel anlamlılık ifade eden bulguların kullanılması	2,60±1,10
Tartışmanın Yazım Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar	
38. Yazarların kendi veya tanıdığı kişilerin çalışmalarına uygun olmayacak şekilde atıf yapması	2,13±1,07
39. Literatürdeki çalışmaların atıf yapılmadan kullanılması	2,00±0,99
40. Çalışma bulgularını desteklemeyen farklı araştırma bulgularına tartışmada yer verilmemesi	2,21±1,00
41. İntihal programının kullanılmaması/intihallerin görmezden gelinmesi	2,02±0,99
Araştırma Kaynaklarının Kullanımına İlişkin Etik Sorunlar	
42. Araştırma bütçesinin uygunsuz kullanılması	1,68±0,86
43. Araştırmaya destek veren kurum veya kuruluşlarının desteğinin belirtilmemesi	1,51±0,75
44. Araştırma sırasındaki harcamaların yazarlar arasında adil şekilde paylaşılmaması (geviri üct., istatistik üct. vb)	2,12±1,16
Araştırmanın Yayımlanması Sürecine İlişkin Etik Sorunlar	
45. Araştırma makalesinin birden fazla bilimsel dergiye eş zamanlı gönderilmesi	1,50±0,79
46. Kabul şansını artırmaya yönelik emeği geçmemiş kıdemli akademisyenlerin yazar olarak eklenmesi	2,20±1,17
47. Kabul şansını artırmaya yönelik olarak makalenin gönderildiği dergide yayımlanmış yazılara atıf yapılması	2,50±1,14
48. Araştırmada yazar sıralamasının verilen emeğe göre yapılmaması	2,76±1,18
49. Araştırma sürecinde olan kişilerin haberi olmadan yazarlıktan çıkarılması	1,62±0,86
50. Araştırma sonuçlarının uygun olmayacak şekilde bölerek yayımlanması	2,05±0,99
51. Dergi seçiminde yanlış davranılması (tanıdık editör, tanıdık hakem vs.)	2,31±1,88
52. Araştırmacıların mali destek aldıkları kurum ve kuruluşları beyan etmemeleri	1,43±0,72

SS: Standart sapma.

TABLO 3: Katılımcıların araştırma sürecinde karşılaşılan etik sorunlara ilişkin ifadelerle verdikleri puanların dağılımı.

İfadeler	Hiç karşılaştım		Nadiren karşılaştım		Bazen karşılaştım		Sıklıkla karşılaştım		Her zaman karşılaştım	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Araştırma tasarımına ilişkin etik sorunlar										
1. Araştırmacıların araştırmayı planlarken görev ve sorumlulukları açık ve net biçimde belirlememesi	85	14,6	172	29,5	212	36,4	99	17,0	15	2,6
2. Hemşirelik uygulamaları ile çalışmalarda hekimlerin sorumlu araştırmacı/araştırmacı olmasının istenmesi	62	10,6	76	13,0	162	27,8	190	32,6	93	16,0
3. Hemşirelik girişimi/müdahalesi içeren araştırmalarda hemşirelerin sorumlu araştırmacı olmasına izin verilmemesi	120	20,6	96	16,5	181	31,0	136	23,3	50	8,6
4. Henşirenin sorumlu araştırmacı olduğu hemşirelik girişimi/müdahalesi içeren araştırmalarda hekimin sorumlu araştırmacı olması koşulu ile etik kurul onayının verilmesi	110	18,9	99	17,0	146	25,0	145	24,9	83	14,2
5. Etik kurul ve üyelerine gerek kurum yöneticileri gerekse diğer kanallardan baskı yapılması	290	49,7	109	18,7	101	17,3	60	10,3	23	3,9
6. Araştırmaya hiç katkısı olmayan hekimlerin sorumlu araştırmacı olmayı talep etmesi	126	21,6	127	21,8	135	23,2	141	24,2	54	9,3
7. Araştırmanın yapılacağı kurumda araştırmaya hiç katkısı olmayan yöneticilerin sorumlu araştırmacı olmayı talep etmesi	205	35,2	119	20,4	153	26,2	87	14,9	19	3,3
8. Araştırmada kurum yöneticisinin/bölüm başkanlarının/çalışanının araştırmacı olma koşuluyla kurum izninin verilmesi	201	34,5	123	21,1	128	22,0	99	17,0	32	5,5
9. Araştırmaya katkı sağlama yan/sağlamayacak olan araştırmacılara yazar listesinde yer verilme zorunluluğunun hissedilmesi	133	22,8	141	24,2	150	25,7	124	21,3	35	6,0
10. Araştırma için etik kurul izninin alınmasına gerek duyulmaması	399	68,4	114	19,6	55	9,4	10	1,7	5	0,9
11. Araştırma için kurum izninin alınmasına gerek duyulmaması	389	66,7	129	22,1	48	8,2	13	2,2	4	0,7
12. Etik kurullarda/komisyonlarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması	52	8,9	75	12,9	82	14,1	187	32,1	187	32,1
13. Araştırma konusunun kurum için tehdit olarak algılanması nedeniyle kurum izninin verilmemesi	86	14,8	119	20,4	186	31,9	160	27,4	32	5,5
14. Akademik yükselmeye ilişkin kaygılar nedeniyle araştırmaların özensiz hazırlanması	58	9,9	123	21,1	208	35,7	165	28,3	29	5,0
15. Araştırma yönteminin açık, anlaşılır ve detaylı olmaması	66	11,3	140	24,0	255	43,7	111	19,0	11	1,9
16. Evren-örnekleme seçiminde yanlı davranılması	133	22,8	156	26,8	200	34,3	82	14,1	12	2,1
17. Deneysel-kontrol grubu seçiminde yanlı davranılması	183	31,4	172	29,5	167	28,6	52	8,9	9	1,5
Konu Seçimine İlişkin Etik Sorunlar										
18. Araştırmacının araştırma konusunda uzman olmaması	77	13,2	167	28,6	218	37,4	108	18,5	13	2,2
19. Araştırmacının alanı dışında olmasına rağmen araştırma yapmaya zorlanması	254	43,6	154	26,4	133	22,8	33	5,7	9	1,5
20. Araştırmacının bilimsel özgünlüğünün ve bilimsel değerinin olmaması	85	14,6	164	28,1	214	36,7	108	18,5	12	2,1
Veri Toplama Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar										
21. Katılımcılara araştırma yöntemi hakkında eksik ya da yanlış bilgi verilmesi/katılımcıların bilgilendirilmemesi	177	30,4	173	29,7	155	26,6	72	12,3	6	1,0
22. Katılımcıların aydınlatılmış onamının alınmaması	228	39,1	175	30,0	112	19,2	61	10,5	7	1,2
23. Çocuk/bilinsiz/bilimsel yeterliliği olmayan katılımcıların veli/vasilerinden gerekli onamın alınmaması	358	61,4	114	19,6	81	13,9	26	4,5	4	0,7
24. Araştırmacının, çocuk/bilimsel yeterliliği olmayan katılımcılara anlayacağı dilde anlatılmaması	306	52,5	149	25,6	87	14,9	36	6,2	5	0,9
25. Katılımcıların araştırma imkânlarından adli olarak yararlanmaması	259	44,4	145	24,9	120	20,6	48	8,2	11	1,9
26. Katılımcının araştırmaya katılma konusunda kendini baskı altında/zorunlu hissetmesi	210	36,0	188	32,2	142	24,4	36	6,2	7	1,2
27. Katılımcıların kimlik bilgilerinin/gizliliğinin korunmaması	424	72,7	114	19,6	36	6,2	7	1,2	2	0,3
28. Veri toplama formlarının uygun koşullarda saklanmaması	282	48,4	185	31,7	93	16,0	20	3,4	3	0,5
29. İncinebilir (savunmasız) bireylerin haklarını korumak için gereken önlemlerin alınmaması	370	63,5	146	25,0	57	9,8	9	1,5	1	0,2
30. Kolay ulaşılabılır olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması	31	5,3	69	11,8	111	19,0	266	45,6	106	18,2

TABLO 3: Katılımcıların araştırma sürecinde karşılaşılan etik sorunlara ilişkin ifadelerle verdikleri puanların dağılımı (devamı).

İfadeler	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her zaman	
	karşılaşmam	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım	karşılaşırım
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Araştırma tasarımına ilişkin etik sorunlar										
31. Araştırma nedeniyle oluşabilecek zararlara ilişkin önleyici tedbirlerin alınmaması	278	47,7	176	30,2	92	15,8	32	5,5	5	0,9
Verilerin Değerlendirilmesi Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar										
32. Verilerin değiştirilmesi	355	60,9	141	24,2	63	10,8	20	3,4	4	0,7
33. Gerçeğe dayalı olmayan verilerin üretimi	390	66,9	121	20,8	57	9,8	11	1,9	4	0,7
34. Doğru istatistiksel analiz yöntemlerinin kullanılmaması	139	23,8	212	36,4	173	29,7	56	9,6	3	0,5
Bulguların Yazım Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar										
35. Araştırmanın hipotezini desteklemeyen bulguların sunulmaması	187	32,1	180	30,9	160	27,4	49	8,4	7	1,2
36. Araştırma verilerinin çarpıtılması	306	52,5	158	27,1	103	17,7	15	2,6	1	0,2
37. Yalnızca istatistiksel anlamlılık ifade eden bulguların kullanılması	108	18,5	179	30,7	143	24,5	141	24,2	12	2,1
Tartışmanın Yazım Aşamasına İlişkin Etik Sorunlar										
38. Yazarların kendi veya tanıdığı kişilerin çalışmalarına uygun olmayacak şekilde atfı yapması	203	34,8	185	31,7	128	22,0	50	8,6	17	2,9
39. Literatürdeki çalışmaların atfı yapılmadan kullanılması	228	39,1	176	30,2	134	23,0	38	6,5	7	1,2
40. Çalışma bulgularının desteklemeyen farklı araştırma bulgularına tartışmada yer verilmesi	168	28,8	184	31,6	176	30,2	45	7,7	10	1,7
41. İhtihal programının kullanılmaması/ıntihallerin görmezden gelinmesi	222	38,1	177	30,4	135	23,2	45	7,7	4	0,7
Araştırma Kaynaklarının Kullanımına İlişkin Etik Sorunlar										
42. Araştırma bütçesinin uygunsuz kullanılması	309	53,0	169	29,0	85	14,6	17	2,9	3	0,5
43. Araştırmaya destek veren kurum veya kuruluşların desteğinin belirtilmemesi	369	63,3	136	23,3	71	12,2	6	1,0	1	0,2
44. Araştırma sırasındaki harcamaların yazarlar arasında adil şekilde paylaşılmaması (geviri üct., istatistik üct. Vb.)	234	40,1	151	25,9	114	19,6	62	10,6	22	3,8
Araştırmanın Yayınlanması Sürecine İlişkin Etik Sorunlar										
45. Araştırma makalesinin birden fazla bilimsel dergiye eş zamanlı gönderilmesi	377	64,7	138	23,7	50	8,6	15	2,6	3	0,5
46. Kabul şansını artırmaya yönelik emeği geçmemiş kademli akademisyenlerin yazar olarak eklenmesi	212	36,4	162	27,8	110	18,9	78	13,4	21	3,6
47. Kabul şansını artırmaya yönelik olarak makalenin gönderildiği dergide yayımlanmış yazılara atfı yapılması	135	23,2	169	29,0	146	25,0	113	19,4	20	3,4
48. Araştırmada yazar sıralamasının verilen emeğe göre yapılmaması	96	16,5	158	27,1	158	27,1	127	21,8	44	7,5
49. Araştırma sürecinde olan kişilerin haberi olmadan yazarlıktan çıkarılması	343	58,8	139	23,8	83	14,2	14	2,4	4	0,7
50. Araştırma sonuçlarının uygun olmayacak şekilde bölerek yayımlanması	214	36,7	175	30,0	148	25,4	40	6,9	6	1,0
51. Dergi seçimiyle ilgili davranılması (tamдық editör, tamдық hakem vs.)	160	27,4	185	31,7	150	25,7	71	12,2	17	2,9
52. Araştırmacıların mali destek abidlikleri kurum ve kuruluşları beyan etmemeleri	396	67,9	135	23,2	41	7,0	9	1,5	2	0,3

TABLO 4: Araştırmalarda yaşanan etik sorunlara ilişkin tema ve alt temalar.				
Bağlam	Ana temalar	Temalar	Alt temalar	Alıntılar
Etik sorunlar	Aşırıcılık	Fikir hırsızlığı	Etik kurulda reddedilen bir çalışmanın, kurul üyelerinden biri tarafından yapılması	"Etik kurul üyeleri her yerde yaptığım araştırmanın bilgisini paylaşıyor. Etik kurul üyelerinin öğrencilerine başvurulara benzer konularda araştırmalar yaptıklarına da şahit oldum." (K-19)
				"... Etik kurullarda çalışmaların reddedilmesi ve sonrasında aynı çalışmanın kurul üyelerinden biri tarafından başka bir kurumda yapılması ve fikir hırsızlıklar da sık karşılaşılan bir durumdur..." (K-10)
	Yazarlık hakkı sorunları	Haksız yazarlık talebi	Kurum izni sürecinde haksız yazarlık talebi	"... Hastanelerden kurum izni alırken ana bilim dahi başkanının ve ana bilim dalındaki asistanların çalışmalarına isminin eklenmesi talep ediyor. Kabul etmeyince etik sakınca gördükleri gerekçesiyle kurum izni reddediliyor..." (K-18)
				"Son yıllarda kamu hastanelerinde yürütülen çalışmada kurumdaki bir hemşire katılırsa izin verileceği, yoksa verilmeceğinin beyan edilmesi..." (K-5)
				"Birkaç etik kurul başvuruma, danışman olarak hekim eklemem istendi..." (K-3)
				"Etik kurul üyelerinin genellikle tip fakültesi üyelerinden oluşması ve bu durumda sürekli çalışmalara hekim eklenmesi koşuluyla etik kurul izni verileceğinin söylenmesi..." (K-7)
		Haksız yazarlık talebi	Etik kurul başvuru sürecinde haksız yazarlık talebi	"Etik kurul izni alırken hemşirelik çalışmalarına hekim ismi eklenmesi isteniyor. Bu nedenle kurul başvurusunu geri çekmek durumunda kalan akademisyenler oluyor..." (K-17)
				"Hiçbir emek harcamayan hatta makaleyi bir kez bile okumayan asistanlarını yayınlamıza ekliyorlar..." (K-6)
		Yazarlık hakkının verilmemesi	Araştırma sürecinde haksız yazarlık talebi	"Bazı hekimler 'benim hastamla çalışma yapabilirsin' derken bazıları ise 'benim hastam olduğu için benim adımlı yazmalısın' diyor. En ufak bir katkı yokken üstelik..." (K-12)
				"Hediye yazarlık"
Zoraki atıf	Yazarlık hakkının verilmemesi	Hayali yazarlık	"...Tez merkezi adı altında ilgili kişilere tezlerini para karşılığında yazdırma çabası artık öğrenciler arasında normalleşmiştir..." (K-20)	
			"Çalışmada emeği olup adı yer almayanlar da oluyor sıklıkla..." (K-11)	
Yayın sürecindeki sorunlar	Zoraki atıf	Dergi editörünün yayımlanacak makalelere yanlı davranması	"Dergiler kendi yayımlarına atıf yapılımasını istiyor..." (K-15)	
			"...Bazı üniversite dergilerinde kurumun kendi akademisyenlerine bu sayıya derleme yazın yayın yapın deniyor zaten yayın olacağı belli hakem ve editör süreci tanıdık etik mi oluyor?" (K-26)	
	Yayın sürecindeki sorunlar	Yayın değerlendirmesi ile ilgili sorunlar	"Dergilerin kendi tanındıklarına ve editörlerinin makalelerini 10 gün içinde kabul verip basıyorlar. Tanıtığın yoksa makale bastırılmak işence..." (K-6)	
			"Bazı Uluslararası yayınlarda (ülkemiz dışındaki dergiler) geç yayımlandığı için geri seçmek istediğimizde geri çekimini telif bizde diyerek kabul etmiyorlar..." (K-21)	
Yayın sürecindeki sorunlar	Yayın değerlendirmesi ile ilgili sorunlar	Dergilerin yayını uzun süre bekletilmesi	"Dergilerin yayını uzun süre bekletilmesi, revizyon verip yayını bekletilip sonra ret vermesi..." (K-23)	
			"Bazen dergilerden gelen geri bildirimlerde araştırmacıyı yanlış yönlendirdiğini düşünüyorum özellikle istatistiksel anlamlılık konusunda; istatistiksel olarak anlamlı olmaması verinin gereksizliği şeklinde yorumlanıyor oysa verinin özelliğine göre istatistiksel anlamlı bulunmayan durumlarda önemli ve tartışmaya değerdir..." (K-25)	

Ülkemizde hemşirelerin etik kurullarda yer alması/sınırlı yer alması hemşirelik araştırmaları açısından dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Ayrıca çalışmada katılımcılar ilk sıralarda “*hemşirelik çalışmalarında hemşirelerin sorumlu araştırmacı olmasına izin verilmeme*” ve daha da büyük bir sorun olarak “*hekimlerin sorumlu araştırmacı olmasının istenmesi*” ve “*ancak bu koşulla etik kurul onayı alabildiklerini*” belirtmişlerdir. Aynı durum nitel verilerimizde yer alan söylemlerde de bildirilmiştir. Bu sorunlara ilişkin saptadığımız sonuçlar İzgü ve Metin’in çalışması ile benzerlik göstermektedir.¹⁰ İzgü ve Metin’in yaptıkları niteliksel çalışmada akademisyenler, gerçekleştirilen klinik çalışmalarda, sorumlu araştırmacının hekim olarak gösterilmesi, tasarım aşamasında katkı vermemiş olmasına karşın, araştırma ekibine farklı disiplinlerden araştırmacıların da dâhil edilmesi gibi zorunluluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.¹⁰ Bu durumun 2013 tarihli “Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik” ve son revizyonu ve değişen adı ile “İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik”te yer alan “sorumlu araştırmacı” (4. madde) tanımlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.^{21,25} Şöyle ki 2011 tarihli Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik’e göre sorumlu araştırmacı; “girişimsel araştırmalarda, *araştırma konusu ile ilgili dalda uzmanlık veya doktora eğitimini tamamlamış ve araştırmanın yürütülmesinden sorumlu olan hekim veya dış hekim*; girişimsel olmayan araştırmalarda ise *uzmanlık veya doktora eğitimini tamamlamış ve araştırmanın yürütülmesinden sorumlu olan kişi*” şeklinde belirtilmiştir. Ancak 2013 ve sonraki revizyonlarda ise “sorumlu araştırmacı” “*araştırma konusu ile ilgili dalda uzmanlık veya doktora eğitimini tamamlamış olup, araştırmanın yürütülmesinden sorumlu olan hekim veya dış hekim*” olarak ifade edilmiştir. Bu durum, etik kurullar arasında karar verme ve işleyiş standartlarının bulunmamasına ve bunlara bağlı güçlüklerin yaşanmasına yol açmaktadır.²⁶ Yönetmelikler değerlendirildiğinde hemşirelerin yaptığı çalışmalarda, hekimlerin sorumlu araştırmacı olarak yer alma zorunluluğu 2 mantık hatasına yol açabilmektedir. Birincisi hemşireler yaptıkları uygulamaları 2010 tarihli “Hemşirelik Yönetmeliği”nde belirtilen görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında

yürütmektedirler.²⁷ İkincisi ise hekim zorunluluğu yalnızca girişimsel araştırmalar için mevcutken, girişimsel olmayan araştırmalar sonraki süreçlerde göz ardı edilmiştir.

Ayrıca katılımcılar, etik kurulların ve uygulama yapılacak kurumlarda çalışan idari veya akademik personellerin araştırma konusuna hâkim olmamalarından yakınmışlardır.

Katılımcılar “*araştırma konusunun kurum için tehdit olarak algılanması nedeniyle kurum izninin verilmemesi*” durumunu yüksek sıralarda etik sorun olarak belirtmişlerdir. Özellikle memnuniyet, tutum ve/veya bilgi sorgulama gibi durumlar söz konusu olduğunda bu tür endişeler yaşandığı kanısındayız. Ancak söz konusu çalışmalar, hemşirelik bakımına katkı sağlayacak bir çalışma ise belirtilen bu sorun temellendirilemez niteliktedir.

Hemşire akademisyenler araştırma tasarımında “*akademik yükselmeye ilişkin kaygılar nedeniyle araştırmaların özensiz hazırlandığını*” en yüksek ilk 5 etik sorun içinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca katılımcılar söylemlerinde “*tezlerin para karşılığında yazdırıldığını*” ve bunun normalleştirildiğine de dikkat çekmektedirler. Bu sorunsal destekleyen konu seçim aşamasına ilişkin “*araştırmacının araştırma konusunda uzman olmamasını*” verdikleri yanıtlar ile ilk 11 etik sorun içinde belirtmişlerdir. İzgü ve Metin’in yaptıkları çalışmada, akademisyenler araştırma ekibinin yetersiz olması nedeniyle hem uygulamanın sürdürülmesi hem de veri toplama aşamasında önemli sorunlarla yüzleştiklerini bildirmişlerdir.¹⁰ Bu çalışmada, istatistik analiz süreci ilk sıralarda önemli etik sorun gibi değerlendirilmese de yarıya yakın katılımcı nadiren bu durumla karşılaştığını ifade etmiştir.

Katılımcılar, “*kolay ulaşılabılır olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması*”nı en önemli 2. sırada etik sorun olarak belirtmişlerdir. Buna ek olarak “*katılımcının araştırmaya katılma konusunda kendini baskı altında/zorunlu hissetmesi*” durumunu da etik sorun olarak ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre hemşirelik araştırmalarında öğrencilerin gönüllü olarak seçilmesi; hem katılımcılar açısından tek yönlü davranıldığı ve bu nedenle çeşitliliğin dikkate alınmadığı daha da

önemlisi öğrencilerin istemeden de olsa araştırmaya zorla dâhil edilebildiği endişesini doğurmaktadır. Gürel ve ark.nın yaptığı ve katılımcıların %70'ini hemşire akademisyenin oluşturduğu çalışmada; etik olmayan davranışları gösterme boyutunda, kişileri araştırmaya katılmak üzere zorlama (%47,4) araştırmacılarının en çok sergiledikleri davranış olmuştur.²⁸ UNESCO Uluslararası Biyoetik Komitesi Raporuna göre savunmasızlık kişinin kendini koruma olanaklarının, kapasitesinin olmamasından ortaya çıkmakta ve şiddetlenmektedir.²⁹ Örneğin eğitimcileri tarafından yürütülen araştırma projelerine dâhil edilen öğrencilerin hiyerarşik ilişkiler nedeniyle savunmasızlık yaşayabileceği düşünülmektedir. Hiyerarşik ilişkide yer alan bireyler için örselenebilirliğin özelliği; ilişkide ast olanın onamında gönüllüğün baskılanma olasılığıdır. Tıp veya hemşirelik öğrencileri, ast olan hastane ve laboratuvar personeli, polis ya da askerler, mahkûmlar, araştırmanın yürütüldüğü yerdeki işçiler bu kategoride değerlendirilmektedir. Araştırmaya katılmayı kabul ederse imtiyazlı muamele beklentisi veya reddedirse intikam alınma veya onaylanmama korkusu tek başına gönüllülüğü baskılamaya yeterli kanıt oluşturmaktadır.³⁰

Çalışma sonuçlarımıza göre araştırmanın yayımlanması sürecine ilişkin etik sorunlar değerlendirildiğinde diğerlerine göre daha yüksek puan alan “araştırmada yazar sıralamasının verilen emeğe göre yapılmaması” sorunu göze çarpmaktadır. Katılımcılar nitel verilere ait söylemlerinde de katkısı olmayan kişilerin yazar olarak eklenmesinin talep edilmesi ya da haksız yazarlık kapsamında istekler ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu duruma hekimlerin sorumlu araştırmacı olmasının zorunluluğu, akademisyenlerin kendi üstlerine olan “ahde vefa” düşünceleri ya da kıdemli akademisyenlerin isimlerinin yayımlanma aşamasında kabule etkisi gibi etmenlerin neden olduğu düşünülmektedir. Benzer biçimde Gürel ve ark.nın yaptığı çalışmada, etik olmayan davranışı gösterme boyutunda akademisyenlerin %27,5'i projeye katkısı olmayan kişileri araştırma projesine ortak yazar olarak eklediklerini belirtmişlerdir.²⁸ Araştırma sonuçlarına göre yazar sıralamasına ilişkin sorun alanyazınla desteklenmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak bu çalışmada, hemşire akademisyenlerin araştırma sürecinde en çok karşılaştıkları etik sorunlar; etik kurullarda hemşirelerin bulunmaması/sınırlı sayıda bulunması, hemşirelik çalışmalarında hemşirelerin sorumlu araştırmacı olmasına izin verilmemesi, hekimlerin sorumlu araştırmacı olmayı istemesi, araştırma konusunun kurum için tehdit olarak algılanması nedeniyle kurum izninin verilmemesi, akademik yükselmeye ilişkin kaygılar nedeniyle araştırmaların özensiz hazırlanması, kolay ve ulaşılabilir olması nedeniyle stajyer veya öğrenciler üzerinde araştırma yapılması ve araştırmada yazar sıralamasının verilen emeğe göre yapılmaması olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; etik kurul ve etik komisyonlarda hemşirelerin yer alması, hekimlerin katkıda bulunmayacakları çalışmalara araştırmacı olarak katılmamaları, stajyer öğrenciler ile ilgili yapılan çalışmalara özen gösterilmesi ve araştırmaların etik açıdan doğru bir şekilde yürütülmesi için araştırmacılara, kurumlara yönelik araştırma ve yayın etiği eğitiminin verilmesi önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Zehra Göçmen Baykara, Şenay Gül, Seyhan Demir Karabulut, Burcu Duluklu, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan, Mukadder Gün, Şerife Kılınç Keyik; **Tasarım:** Zehra Göçmen Baykara, Şenay Gül, Seyhan Demir Karabulut, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan, Şerife Kılınç Keyik; **Denetleme/Danışmanlık:** Zehra Göçmen Baykara, Şenay Gül; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Şenay Gül, Seyhan Demir Karabulut, Burcu Duluklu, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan, Mukadder Gün, Şerife Kılınç Keyik; **Analiz ve/veya Yorum:** Zehra Göçmen Baykara, Burcu

Duluklu, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan; Kaynak Taraması: Burcu Duluklu, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan, Şerife Kılınc Keyik; Makalenin Yazımı: Zehra Göçmen Baykara, Şenay Gül,

Seyhan Demir Karabulut, Burcu Duluklu, Gülcan Eyüboğlu, Nevin Doğan, Mukadder Gün; Eleştirel İnceleme: Zehra Göçmen Baykara, Şenay Gül, Seyhan Demir Karabulut.

KAYNAKLAR

- Akın E, Kırşan Büyüktarakçı M. Araştırma ve yayın etiği. Yalın Y, Göçmen Baykara Z, editörler. Hemşirelik ve Etik. 1. Baskı. Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitabevleri; 2022. p.97-116.
- Black B. Professional Nursing: Concepts & Challenges. 8th ed. St. Louis, Missouri: Elsevier; 2017.
- Göçmen Baykara Z, Eyüboğlu G. Mesleki özerklik ve hemşirelik. Yalın Y, Göçmen Baykara Z, editörler. Hemşirelik ve Etik. 1. Baskı. Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitabevleri; 2022. p.87-96.
- Pursio K, Kankkunen P, Sanner-Stiehr E, Kvist T. Professional autonomy in nursing: An integrative review. J Nurs Manag. 2021;29(6):1565-77. [Crossref] [PubMed]
- Ulaş Karaahmetoğlu G. Bilimsel araştırma yapma: hemşirelik öğrencilerinin kaygı ve tutumları [Anxiety And Attitudes Of Nursing Students To Do Scientific Research]. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2021;8(2):10-9. [Link]
- Arıburnu Ö, Gül Ş, Dinç L. Nurses' perspectives and experiences regarding organ transplantation in Turkey: a qualitative study. J Relig Health. 2022;61(3):1936-50. [Crossref] [PubMed]
- Demir Karabulut S. Mesleki değerler ve etik. Yalın Y, Göçmen Baykara Z, editörler. Hemşirelik ve Etik. 1. Baskı. Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitabevleri; 2022. p.75-86.
- Orak OS, Emirza E, Gülirmak K. Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin kanıt dayalı hemşireliğe yönelik tutumlarının meslek ve bilimsel etkinlik deneyimleri açısından incelenmesi [Investigation of the attitudes of nursing working at a university hospital towards evidencebased nursing in terms of their professional and scientific activity experiences]. TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi. 2022;2(1):25-38. [Link]
- Fridlund B, Jönsson AC, Andersson E, Bala SV, Dahlman GB, Forsberg A, et al. Essential of nursing care in randomized controlled trials of nurse-led interventions in somatic care: A systematic review. Open J. Nurs. 2014;4(3):181-97. [Crossref]
- İzgülü N, Metin ZG. Hemşire akademisyenlerin perspektifinden randomize kontrollü araştırmalara ilişkin deneyimler: nitel bir çalışma [Experiences about randomized controlled trials from the perspective of nurse academicians: a qualitative study]. Journal of Education and Research in Nursing. 2020;17(3):222-30. [Link]
- Dünya Tabipleri Birliği Helsinki Bildirgesi. 2013. [Erişim tarihi: 29 Nisan 2022]. Erişim linki: [Link]
- Silva AR, Padilha MI, Petry S, Silva E, Silva V, Woo K, Galica J, et al. Reviews of literature in nursing research: methodological considerations and defining characteristics. ANS Adv Nurs Sci. 2022;45(3):197-208. [Crossref] [PubMed]
- Yüksek Öğretim Kurumu [Internet]. [Erişim tarihi: 2 Şubat 2022]. Erişim linki: [Link]
- Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi [Internet]. [Erişim tarihi: 2 Şubat 2022]. Erişim linki: [Link]
- World Medical Association. World Medical Association Declaration of Helsinki: ethical principles for medical research involving human subjects. JAMA. 2013;310(20):2191-4. [Crossref] [PubMed]
- Tortumluoğlu G, Özyazıcıoğlu N. Akademisyenlerin araştırma yaparken ve yayınlarken karşılaştıkları güçlükler ve bunun üzerinde doktora eğitiminin etkisi [The Difficulties Academics Face While Doing And Publishing Research And The Effect Of Doctoral Education On It]. Int. J. Human Sci. 2004;1(1):1-11. [Link]
- Fouka G, Mantzourou M. What are the major ethical issues in conducting research? Is there a conflict between the research ethics and the nature of nursing? Health Sci. J. 2011;5(1):3-14. [Link]
- Davis LL. Instrument review: Getting the most from a panel of experts. App Nurs Res. 1992;5(4):194-7. [Crossref]
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü [Internet]. © 2022 T.C. Sağlık Bakanlığı [Erişim tarihi: 2 Mart 2022]. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020 Haber Bülteni. Erişim linki: [Link]
- Tübitak Ulakbim [Internet]. © 2022 Cahit Arf Bilgi Merkezi [Erişim tarihi: 27 Mart 2022]. Bibliyometrik. Erişim linki: [Link]
- Resmî Gazete (13.4.2013; Sayı: 28617) Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik; 2013. [Erişim tarihi: 02 Mart 2022]. Erişim linki: [Link]
- Druml C, Wolzt M, Pleiner J, Singer EA. Research ethics committees in Europe: trials and tribulations. Intensive Care Med. 2009;35(9):1636-40. [Crossref] [PubMed]
- Mosconi P, Lionello L, Spazio LD, Alberghini L. Are the voices of women and men equally represented in ethics committees? An Italian Survey. J Clin Res Bioeth. 2012;3(1):1-4. [Link]
- Bampi LNS, Grande LF. Potentialities and limits of the clinical ethics committee and nurse participation: reflections. Texto Contexto Enferm. 2020;29:e20180305. [Crossref]
- İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik [Internet]. [Erişim tarihi: 27 Mart 2022]. Erişim linki: [Link]
- Yıldırım G. Girişimsel olmayan klinik araştırmalar etik kuruluna yapılan çalışma başvurularının değerlendirilmesi [Evaluation of letters of applications given to the non-interventional clinical research ethics committee]. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2016;3(4):216-23. [Link]
- Resmî Gazete (8.3.2010; Sayı: 27515) sayılı Hemşirelik Yönetmeliği; 2010. [Erişim tarihi: 27 Mart 2022]. Erişim linki: [Link]
- Gürel TY, Barutçu CD, Mert H. Hemşirelik doktora öğrencilerinin araştırma etiği hakkındaki görüşlerinin incelenmesi [Examination of nursing doctor of philosophy students' opinions about research ethics]. DEUHFED. 2019;12(4):234-42. [Link]
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu [Internet]. unesco.org.tr © 2022 [Erişim tarihi: 27 Mart 2022]. Komite raporları. Erişim linki: [Link]
- Akpınar A. Biyotıp araştırmalarında katılımcı olarak örselenebilir gruplar ve bu gruplarla çalışmanın koşulları [Vulnerable groups as participants in biomedical researches and specific protections for these groups]. Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics. 2018;4(1):41-9. [Link]